

Jeroen Bosch

De Heilige Christophorus

Paneel, 113 x 71,5 cm,
gesigineerd: Jheronimus Bosch,
Museum Boymans-van Beuningen,
Rotterdam

Litteratuur

D. Bas, *Ontcijfering van Jeroen Bosch*,
's-Gravenhage, 1949, blz. 231-235;
Ch. de Tolnay, *Hiëronymus Bosch*,
Baden-Baden, 1965, blz. 278-281, 368;
Jheronimus Bosch, tentoonstellingscata-
logus, 's-Hertogenbosch, 1967,
blz. 74-55, 39.

In de late middeleeuwen kende de devotie tot de H. Christophorus een ongemeen ruime verspreiding. Hij was een der populairste noodhelpers tot wie men zich blijkens het volksgeloof moest wenden tegen een onvoorziene dood. Aanschouwde men zijn beeltenis, dan was men verzekerd die dag geen onzalige dood te zullen sterven. Vandaar dat zijn beeld vaak reusachtig groot bij de ingang van kapel of kerk prijkte. De H. Christophorus was, althans volgens de legende, inderdaad een reus die de machtigste heren wou dienen. Hij ontdekte dat dit niet de koning, noch de duivel was. Een kluizenaar verhaalde hem over Christus en spoorde hem aan deze machtige Heer zijn diensten aan te bieden door behoeftige reizigers als veerman over een brede rivier te zetten. Eens verscheen Christus hem in de gedaante van een kind en vroeg over het water te worden gedragen. Christoffel aanvaardde deze ogenschijnlijk lichte opdracht. Onder de ontzaglijke last van het kindje Jezus, dat als een ondraaglijk gewicht op zijn schouders drukte, waadde de stoere noodhelper door het water en zou slechts met moeite de andere oever bereiken steunend op zijn staf, die lichtjes doorboog. Deze voorstelling als Christusdrager is de meest gebruikelijke en zo treffen wij deze noodhelper onder meer in de panelen van de Vlaamse primitieven aan. Op dit schilderij heeft Bosch deze heilige ook zo afgebeeld, maar de be-

Hans Memling, Moreeltriptiek,
Groeningemuseum, Brugge

handeling ervan wijkt toch in enigermate van de gewone voorstelling af. In het landschap, dat als decorum fungeert, treffen een aantal details, die wij bij de voorgangers van deze kunstenaar vruchteloos zoeken. Behoudens de traditionele eremijt aan de oever der rivier, komt een minuscule kluizenaar voor in de halsopening van een aan een tak hangende kruik, die hem als woning dient en die slechts langs een ladder te bereiken is. Andere bevreemdende rekwisieten in deze boom zijn een duiventil en helemaal bovenaan een bijenkorf, waar een naakte man acrobatisch naartoe klautert. Aan de andere kant van de oever bevindt zich iets kleiner een tweede boom, waaraan een jager met ontzettend veel moeite een pas geschoten beer met een touw ophijst. Het is niet duidelijk of hij het gedode dier zo tegen wilde beesten wil beveiligen. Er wordt ook gedacht dat de beer als lokaas of vogelverschrikker was bedoeld. Mogelijk is dit thema ontleend aan een passage uit een Duitse levensbeschrijving van de Heilige Christophorus, waarin verhaald wordt dat de heilige in een woud jagers ontmoette, die twee herten, een zwijn en een beer hadden gedood.

Bij nader toekijken merkt men in de verte aan de overkant van het water een naakte bader op, die op de vlucht slaat voor een draak, die plotse-ling uit een ruïne opduikt.

Keren wij terug naar het Christophorusfiguur, dat de aandacht opwekt door een vis, die aan zijn staf bengelt. In de miniatuurkunst komt dit dier af en toe voor als een decoratief gegeven, zo onder meer in een uit 1433 daterend Noord-Nederlands getijdenboek, waar de vis louter als een sierend element is bedoeld, terwijl aan het dier in het Christophorustafereel wellicht een wel bepaalde betekenis dient gehecht. Sommige kunsthistorici hebben in dit motief een symbool van de vasten menen te zien, maar volgens andere duidt het op Christus, die sedert de oud-christelijke kunst als een vis (ichtus) werd voorgesteld.

Vooraan in het midden van dit paneel is de H. Christoffel buitengewoon groot geschilderd tegen een achtergrond gevormd door een wijd landschap, waarin het donkergroen der bomen overgaat tot blauwgroen en vervolgens tot het diafane blauw van de lucht. Ofschoon het accent nog duidelijk op de heilige ligt met het landschap als bijzaak, kan niet worden geloofchend dat de bovengemelde typische Boschmotieven de aandacht van het centrale onderwerp in niet geringe mate afleiden.

Georges Dogaer
Conservator van de afdeling handschriften der
Koninklijke Bibliotheek van België te Brussel

Versierde initiaal met vismotief,
Noordelijke Nederlanden, 1433,
Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel

Pagina 152:
Jeroen Bosch:
De Heilige Christophorus

